

Universitetet
i Stavanger

**FAKULTET FOR UTDANNINGSVITENSKAP OG
HUMANIORA**

BACHELOROPPGAVE

Studieprogram: Lektorutdanning 8-13. med spesialisering i humanistiske fag

Kandidatnummer: 9526

Veileder: Vidar Fagerheim Kalsås

Tittel på bacheloroppgaven: Historisk empati i en fagfornyhet læreplan: En analyse av hvordan filmene *Kautokeino-opprøret* og *Sameblod* kan bidra til å utvikle historisk empati

Antall ord: ca. 8145

Antall vedlegg/annet:0

Stavanger, 18. mai 2022

Innholdsfortegnelse

Kapittel 1: Innledning	1
1.1 Introduksjon av oppgavens tema og relevans	1
1.2 Hensikt og problemstilling	2
1.3 Avgrensning av oppgaven	2
Kapittel 2: Teoretisk rammeverk og metodisk tilnærming	3
2.1 Hva er historisk empati?	3
2.1.1 Historisk empati: en kognitiv, affektiv eller kognitiv-affektiv prosess?	5
2.1.2 Komponenter ved utviklingen av historisk empati	7
2.1.4 Historisk empati vs. Historisk sympati	8
2.2 Samisk historie sin plass i historiefaget	9
2.3 Metodisk tilnærming	10
Kapittel 3: Analyse av filmene <i>Kautokeino-opprøret</i> og <i>Sameblod</i>	12
3.1 <i>Kautokeino-opprøret</i>	12
3.1.1 Historisk kontekstualisering i <i>Kautokeino-opprøret</i>	12
3.1.2 Perspektiv-ankjennelse i <i>Kautokeino-opprøret</i>	13
3.1.3 Affektive forbindelser i <i>Kautokeino-opprøret</i>	15
3.2 <i>Sameblod</i>	16
3.2.1 Historisk kontekstualisering i <i>Sameblod</i>	16
3.2.2 Perspektiv-ankjennelse i <i>Sameblod</i>	17
3.2.3 Affektiv forbindelse i <i>Sameblod</i>	19
3.3. Komparasjon av filmene <i>Kautokeino-opprøret</i> og <i>Sameblod</i>	19
3.3.1 Sammenligning av historisk kontekstualisering	20
3.3.2 Sammenligning av perspektiv-ankjennelse	20
3.3.3 Sammenligning av affektiv forbindelse	22
Kapittel 4: Avslutning	23
Litteraturliste	24
Kildeliste	26

Historisk empati i en fagfornyhet læreplan: En analyse av hvordan filmene *Kautokeino-opprøret* og *Sameblod* kan bidra til å utvikle historisk empati.

Kapittel 1: Innledning

I dette kapittelet vil jeg introdusere oppgavens tema og problemstilling. Videre skal jeg gjøre rede for hensikten med oppgaven, samt. hvilke avgrensninger som har blitt satt innenfor oppgavens rammeverk.

1.1 Introduksjon av oppgavens tema og relevans

Historie har skapt mange muligheter til å forstå hvorfor samfunnet er formet som det er, til å skape identitet og tilhørighet – men også se tilbake på fortiden og lære av den. På denne måten vil det bli sett som en nødvendighet å ha kunnskaper om fortiden: For å kunne se tilbake på hvilke utfordringer, muligheter og valg fortidens mennesker måtte ta stilling til. Av den grunn blir historiefaget i skolen et sentralt og betydelig fagområde – der historisk empati står som et av kjerneelementene i den nye læreplanen.¹ Historisk empati knyttes til det Utdanningsdirektoratet hevder elevene skal kunne: «[...] forstå menneskers utfordringer og handlinger i fortiden. Samtidig skal de også forstå at den historiske utviklingen ikke var forutbestemt, men et resultat av menneskers valg og prioriteringer».²

Som en metode til å fremme ulike framstillinger av fortiden, kan det være nyttig med bruk av film. Filmatisering av historiske hendelser, personer eller perspektiver kan fungere som en interessevekker for et historisk emne – i dette tilfellet samisk historie.³ Filmatisering kan også bidra til å utvikle forståelse og empati ovenfor temaer som mange kan finne krevende eller tungt. Samtidig kan en si at samisk historie og kulturarv er svært knyttet til den felles kulturarven vi har i Norge, og ifølge Utdanningsdirektoratet skal elevene gjennom skolen få innsikt i den samiske urfolkets historie, kultur, samfunnsliv og rettigheter.⁴

¹ Kunnskapsdepartementet. *Læreplan i historie – kjerneelementer (H101-03)*. Fastsatt som forskrift i 2019. Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020. <https://www.udir.no/lk20/his01-03/om-faget/kjerneelementer?lang=nob>

² Kunnskapsdepartementet. *Læreplan i historie – kjerneelementer (H101-03)*.

³ Trond, Heum. "Film som faglig-pedagogisk ressurs i historie." Hentet [15.04.22] fra <https://utdanningsforskning.no/artikler/2015/film-som-faglig-pedagogisk-ressurs-i-historie/>

⁴ Utdanningsdirektoratet. «Samisk i skolen». Hentet [15.04.22] fra <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/samisk-i-skolen/>

1.2 Hensikt og problemstilling

Ettersom historisk empati har fått en større posisjon i historiefaget, vil oppgavens fokus ligge på konseptet historisk empati, og hvordan bruk av film kan fungere som et virkemiddel for å fremme konseptet. I et større perspektiv, og som et relativt nytt begrep i feltet, har jeg valgt oppgavens fokusområde fra et formål om å gi historisk empati større posisjon i historieundervisningen – i tillegg til det endelige valget ved å inkludere konseptet i fagets læreplan. Jeg skal gjøre et forsøk på å gå i dybden på konseptet historisk empati og undersøke hvordan et medium, som film, kan bidra til å utvikle historisk empati.

Jeg skal analysere to filmer, *Kautokeino-opprøret* og *Sameblod*, gjort ut fra historisk empati som perspektiv. Filmene tydeliggjør ulike perspektiver ved behandlingen av samer i fortiden, men formidler også historisk empati i deres fortellinger om opplevelsen av behandling av minoriteter. Jeg har valgt samisk historie i denne oppgaven på grunn av samenes opplevelser med fiendtlighet og diskriminering som en folkegruppe i Norge, i tillegg på grunn av dens voksende posisjon i dagens læreplaner. Funksjonen ved bruk av historisk empati for å skape en bedre forståelse av samisk historie, kan bidra til at elevene utvikler evnen til å se samenes utfordringer, prioriteringer og handlinger i lys av den historiske konteksten.⁵ Hensikten er derfor å redegjøre for hvordan bruken av et populært medium som film kan bidra til å skape en bedre forståelse av hvordan ulike perspektiver fremmer historisk empati, men også hvordan vi kan lære om mennesker i fortiden – og menneskegrupper en selv ikke tilhører. På denne måten vil oppgavens problemstilling være formulert som følgende:

På hvilken måte vil filmene Sameblod og Kautokeino-opprøret kunne bidra til å utvikle historisk empati?

1.3 Avgrensning av oppgaven

Det er essensielt i analyse å ta noen beslutninger for å avgrense oppgaven. I et forsøk på å svare på den gitte problemstillingen, vil jeg i denne oppgaven begrense analyseringen av konseptet historisk empati ved å kun sette søkelys på samisk historie ettersom dette er et svært dagsaktuelt tema i læreplanen, og sentralt for forståelsen av den felles kulturarven i Norge. Det vil bli et mer omfattende og krevende arbeid å undersøke konseptet historisk empati i

⁵ Kunnskapsdepartementet. *Læreplan i historie – kjerneelementer (H101-03)*.

flere historiske emner, og for å kunne gå i dybden vil det være mer hensiktsmessig å avgrense analysen til et bestemt historisk tema. Samenes historie ble oppgavens interessefelt med tanke på deres status som minoritetsgruppe i Norge, og den lange historien med diskriminering som man kan se tilfeller av i dag. Hvordan Norge og andre land i Norden har behandlet minoriteter, spesielt samene, kan på denne måten gi muligheter til en forståelse av hvorfor mennesker i fortiden handlet som de gjorde. Samtidig er det et ønske om å skape en dypere refleksjon over hvordan samfunnet møter andre minoriteter og flyktninger i dag.⁶

Videre er oppgaven avgrenset til analysering av kun film som et medium, ettersom film regnes som et populært og interessevekkende medium for mange. Selv om lærebøker regnes for mange som hovedmiddelet i historieundervisningen, vil bruken av film gi mulighet til å reflektere over en historie eller fortelling på en unik måte, og gir en auditivt og visuell framstilling av et historisk tema. Film brukes på tvers av interesseområder og arbeidsfelt, og i historieundervisningen har flere faglærere brukt film for å presentere et historisk aktuelt tema i læreplanen. Fokuset vil av den grunn ligge på en analyse av *Kautokeino-opprøret og Sameblod* som bidragsyttere til utviklingen av historisk empati – noe som vil bli ytterligere redegjort for i den metodiske delen av oppgaven.

Kapittel 2: Teoretisk rammeverk og metodisk tilnærming

Dette kapittelet vil belyse hvilke teoretiske utgangspunkt denne oppgaven består av. Det vil ta belyse diskusjonen om definisjonen av konseptet historisk empati, og det skal presenteres ulike innfallsvinkler for historisk empati som aktivitet: om det er en kognitiv, affektiv eller kognitiv-affektiv øvelse.⁷ Deretter vil kapittelet også redegjøre samisk historie sin plass i historiefaget i norsk skole.

2.1 Hva er historisk empati?

Flere historikere har funnet det utfordrende å opparbeide en definisjon på historisk empati, og hvilke ulike elementer konseptet skal innebære. Ulike tolkninger på begrepet kan være en av årsakene til at flere finner det krevende å feste en og samme definisjon, og kan oppleves som

⁶ Ingrid, Handeland, «Historisk empati og samisk historie: en komparativ analyse av historisk empati uttrykt i lærebøkers samiske fortellinger» (Masteroppgave, Universitetet i Stavanger, 2021). 10.

⁷ Torjus, Dversnes. «Historisk empati som innfallsvinkel til dybdelæring: En undersøkelse av et undervisningsopplegg med formål å fremme elevers historiske empati ved hjelp av *12 Years a Slave*», (Masteroppgave, Universitetet i Stavanger, 2019), 25.

årsak til at det er en kontinuerlig usikkerhet om hva selve konseptets intensjon og hensikt er.⁸ Professorene i historiedidaktikk, Jason L. Endacott og Sarah Brooks, henviser konseptet som en prosess av elevenes kognitive og affektive engasjement med historiske aktører for å bedre forstå og kontekstualisere deres levde opplevelser valg og handlinger.⁹ På denne måten involverer det en forståelse av hvordan mennesker i fortiden tenkte, følte og handlet – men også tok utfordringer innenfor en spesifikk, historisk og sosial kontekst.¹⁰

Professor i historiedidaktikk Stuart Foster har en annen innfallsvinkel på hva historisk empati er. Han velger å se historisk empati nemlig for hva det *ikke* er: Empati skal ikke komme i form av en prosess der elevene skal «se bak øynene til mennesker i fortiden» og heller ikke «identifisere seg med historiske aktører» - da det ikke er mulig å identifisere seg med en historisk aktør fra sin samtid.¹¹ I tillegg hevder Foster at konseptet skal bidra til en forståelse og en forklaring på hvorfor mennesker i fortiden handlet som de gjorde.¹² Alison Landsberg hevder derimot at opplevelsen av empati krever en form for forestilling ved at en må forsøke å forlate seg selv og forestille seg hvordan det var for aktøren, og hva aktøren gikk gjennom.¹³ Hun hevder videre at identifisering spiller en rolle i utførelsen av historisk empati: Hun eksemplifiserer dette gjennom filmen «*Pianisten*», at opplevelsen av empati kommer gjennom identifisering.¹⁴ Denne identifiseringen er en prosess i møte med en karakter som vi har lite emosjonell tilgang til, eller en karakter som virker «umenneskelig», og gjennom denne prosessen kommer opplevelsen av empati, hevder Landsberg.¹⁵ Definisjonene til Foster og Landsberg kan forsterke utfordringen ved å komme til enighet om en felles definisjon eller forståelse av historisk empati.

Det finnes likevel en del likhetstrekk når det gjelder å formulere en definisjon av historisk empati. Disse likhetene kan forklares ut fra formålet med konseptet: De fleste historikere kan

⁸ Jason, Endacott. "Negotiating the Process of Historical Empathy". *Theory & Research in Social Education*. 42.1 (2014). <https://doi.org/10.1080/00933104.2013.826158>

⁹ J, Endacott. & S, Brooks. "An Updated Theoretical and Practical Model for Promoting Historical Empathy". *Social Studies Research and Practice*. Vol.8.1. (2013): 41.

¹⁰ Endacott & Brooks, "An Updated Theoretical and Practical Model for Promoting Historical Empathy". 41.

¹¹ Stuart Foster. "Using Historical Empathy to Excite Students about the Study of History: Can You Empathize with Neville Chamberlain?". *The Social Studies*. 90.1. (1999): 18-24. <https://doi.org/10.1080/00377999909602386>

¹² Foster, «Using Historical Empathy to Excite Students about the Study of History». 19.

¹³ Alison Landsberg. "Memory, Empathy, and the Politics of Identification". *International Journal of Politics, Culture, and Society IJPS*. 22.2.(2009): 226. DOI: 10.1007/s10767- 009-9056-x.

¹⁴ Landsberg, "Memory, Empathy and the Politics of Identification", 225.

¹⁵ Landsberg, "Memory, Empathy and the Politics of Identification", 225.

si seg enige om at historisk empati i stor grad hjelper oss med å skape en bedre forståelse av fortiden. Dette vil si å sette seg inn i historiske aktørers perspektiver – gjennom forståelse av deres valg, tanker og følelser – for å kunne forstå premissene fra tiden personene levde i. Utfordringen ved dette ligger i å få klare og presise innblikk hos personer som ikke lever lenger, men forsterker også på denne måten den store nødvendigheten ved å unngå bedømmelser i form av verdier vi har i vår samtid.¹⁶ Historisk empati blir derfor oppfattet som en prosess: En prosess som krever en gjennomgående øvelse i å forstå og forklare handlingene til fortidens personer ut fra hvilken kontekst de levde i og mulighetene dette ga dem – noe som er årsaken til at dette blir inkludert som et av de fire kjerneelementene i historiefaget ved fagfornyelsen.¹⁷

2.1.1 Historisk empati: en kognitiv, affektiv eller kognitiv-affektiv prosess?

En av de store diskusjonene rundt konseptet historisk empati omhandler om hvorvidt konseptet skal anses som en kognitiv eller affektiv prosess.¹⁸ Tidligere har mange historikere karakterisert historisk empati primært som en kognitiv aktivitet, mens andre står på forståelsen av at det er en affektiv prosess.¹⁹ I nyere tid har det kommet et tredje alternativ, nemlig en kognitiv-affektiv tilnærming til historisk empati. På denne måten avhenger den overordnede forståelsen av historisk empati av hvilken aktivitet den kategoriseres som.²⁰

Historisk empati som en kognitiv prosess blir av flere historikere, som Foster og Brooks, sett på som en ideell måte utvikle eller tilegne seg historisk empati. Ifølge Brooks, innebærer dette å legge vekt på objektive sammenhenger fra primærkildene og bruke ulike perspektiver fra tilgjengelige, historiske fakta.²¹ Kognitiv empati omhandler derfor å erkjenne ulike aktørers perspektiver uten å nødvendigvis involvere følelser – noe som vil gi en mer beriket forståelse av hvorfor ulike historiske aktører handlet som de gjorde med et objektivt standpunkt.²² Denne tilnærmingen til historisk empati har et formål som er å unngå utfordringen Foster

¹⁶ UiO. “Uten historisk empati blir historien betydningsløs”. Hentet [16.04.22] fra <https://www.hf.uio.no/iakh/livet-rundt-studiene/blogg/uten-historisk-empati-blir-historien-betydningslos.html>

¹⁷ UiO, “Uten historisk empati blir historien betydningsløs”.

¹⁸ Handeland, «Historisk empati og samisk historie». 33.

¹⁹ Endacott & Brooks, “An Updated Theoretical and Practical Model for Promoting Historical Empathy”. 42.

²⁰ Dversnes, «Historisk empati som innfallsvinkel til dybdeløring», 24.

²¹ Sarah, Brooks. «Historical Empathy in the Social Studies Classroom: A Review of the Literature”. *The Journal of Social Studies Research*. 33.2. (2009): 216.

²² Foster, “Using Historical Empathy to Excite Students about the Study of History”. 18-19.

viser til med «identifisering», og gir heller muligheter for forståelsen av større sammenhenger innenfor en historisk kontekst.²³

Den andre forståelsen av historisk empati er den affektive prosessen. Denne tilnærmingen legger mer vekt på omtanke og følelsesmessig engasjement, ettersom den går ut på å involvere seg følelsesmessig med den historiske aktøren.²⁴ Ifølge Endacott, holder den kognitive tilnærmingen til historisk empati på historiske aktører som Neville Chamberlain eller Harry S. Truman, mens den affektive setter søkelyset på underrepresenterte aktører i historien, som for eksempel barnarbeidere, Holocaust-ofre og kvinner.²⁵ Av den grunn, kan en hevde at den affektive prosessen skaper diskusjoner og motsetning blant historikere: Deriblant med Foster som antyder at følelsesmessig engasjement med historiske aktører trekker ned fra historiens grunnleggende formål – ettersom historien avhenger av objektivitet.²⁶

Som tidligere nevnt, har det i nyere forskning blitt utformet et tredje alternativ i kategoriseringen av historisk empati – nemlig den kognitiv-affektiv tilnærmingen. Denne forståelsen av historisk empati foreslår at konseptet strekker seg gjennom både den affektive og kognitive tilnærmingen som en todimensjonal prosess.²⁷ Professorene Keith C. Barton og Linda S. Levstik argumenterer for en kognitiv-affektiv prosess i utviklingen av historisk empati: De hevder at dersom en avgrenser historisk empati som primært en kognitiv prosess, vil det begrense dens muligheter for å danne et pluralistisk demokrati – et demokrati som inkluderer mangfold med ulike livssyn, religion og kulturelle ståsteder.²⁸ Utviklingen av og arbeidet med historisk empati kan derfor regnes som et samarbeid med det kognitive og det affektive: Martyn Davidson viser at det kognitive spiller en rolle i refleksjonen og arbeidet med hvordan de ulike bevismaterialene henger sammen, mens den affektive blir synlig ved evnen til å forestille seg hva en historisk aktør kan ha følt og tenkt i en gitt historisk hendelse.²⁹

²³ Foster, "Using Historical Empathy to Excite Students about the Study of History". 18.

²⁴ Jason. L., Endacott. "Reconsidering Affective Engagement in Historical Empathy". *Theory & Research in Social Education*. 38.1. (2010): 7. <https://doi.org/10.1080/00933104.2010.10473415>

²⁵ Endacott, "Reconsidering Affective Engagement in Historical Empathy" 7.

²⁶ Foster, "Using Historical Empathy to Excite Students about the Study of History". 19.

²⁷ Endacott & Brooks, "An Updated Theoretical and Practical Model for Promoting Historical Empathy". 42.

²⁸ Keith C. Barton & Linda S. Levstik. *Teaching history for the common good* (Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 2004) 207.

²⁹ Martyn, Davidson. «Developing an Historical Empathy Pathway with New Zealand Secondary School Students.» *International Journal of Historical Learning*. 12.2 (2014): 9-10.

2.1.2 Komponenter ved utviklingen av historisk empati

Endacott og Brooks har produsert og utviklet et oppdatert, teoretisk rammeverk for konseptualiseringen av historisk empati som en kognitiv-affektiv konstruksjon.³⁰ Denne modellen er bestående av tre selvstendige aspekter ved tilegning av historisk empati men knyttes likevel sterkt til hverandre, og utgjør en helhet av konseptet:

1. *Historisk kontekstualisering* omhandler en tidsmessig følelse av differanse som inkluderer en dypere forståelse av sosiale, politiske og kulturelle normer i perioden som undersøkes. Samtidig en tilegning av kunnskaper om hendelsene som har ledet opp til den historiske situasjonen og andre relevante hendelser som skjer samtidig.³¹
2. *Perspektiv-taking* omfatter forståelsen av historiske aktørers tidligere levde erfaringer, prinsipper, posisjoner, holdninger og tro – i arbeid med å forstå hvordan en historisk aktør kan ha tenkt i en gitt situasjon.³²
3. *Affektive forbindelser* viser til hensyn til hvordan historiske aktører levde opplevelser, situasjoner eller handlinger kan ha blitt påvirket av deres affektive respons, basert på en forbindelse knyttet til egne livserfaringer.³³

Modellens tre elementer er som nevnt uavhengige, men har en større funksjon ved en dynamisk kombinasjon. Elementene kan brukes individuelt, men fungerer også som et likestilt samarbeid i utviklingen av historisk empati. Endacott og Brooks argumenterer for at en mer helhetlig og dypere forståelse av fortiden, historiske hendelser og aktører, dannes i større grad dersom en bruker aspektene samtidig i en helhetlig sammensetning – og ved bruk av alle tre aspektene vil en få en kraftigere opplevelse i møte med historisk empati.³⁴

Modellen til Endacott og Brooks er basert på Barton og Levstik sin forskning på bruken av historisk empati, som i hovedsak inneholder en rekke flere komponenter enn Endacott og Brooks sin redegjørelse. Konseptet blir delt inn i to kategorier: *Perspective recognition* og

³⁰ Endacott & Brooks, “An Updated Theoretical and Practical Model for Promoting Historical Empathy”. 43.

³¹ Endacott & Brooks, «An Updated Theoretical and Practical Model for Promoting Historical Empathy”. 43.

³² Endacott & Brooks, “An Updated Theoretical and Practical Model for Promoting Historical Empathy”. 43.

³³ Endacott & Brooks, «An Updated Theoretical and Practical Model for Promoting Historical Empathy”. 43.

³⁴ Endacott & Brooks, “An Updated Theoretical and Practical Model for Promoting Historical Empathy”. 43.

Care.³⁵ Den førstnevnte kategorien, *Perspective Recognition*, omhandler en av hovedoppgavene ved å tilegne seg historisk empati – nemlig å se, forstå og anerkjenne ulike perspektiver i fortiden. Innenfor denne kategorien er det et element som særlig blir lagt vekt på i denne oppgaven – nemlig historisk *multiperspektiv* – som innebærer en bevisstgjøring av at det finnes flere perspektiver av samme hendelse.³⁶ Den sistnevnte kategorien av Barton og Levstik sin redegjørelse i bruken av historisk empati, *Care*, omhandler derimot en følelsesmessig involvering med historiske aktører der den affektive tilnærmingen til historisk empati kommer fram. Barton og Levstik argumenterer for at «å bry seg om» er den motiverende kraften bak omtrent alt historisk arbeid, og den former vår interesse i dens produkter: Vi søker til bøker, artikler, filmer, dokumentarer, museer og historiske sider kun fordi vi bryr oss om hva vi kan finne i disse.³⁷

Endacott og Brooks, og flere andre forskere, bruker begrepet *perspektiv-taking* som en måte å forstå og belyse ulike perspektiver – noe som anses som en nødvendighet i utviklingen av historisk empati. Barton og Levstik og en rekke andre knyttes derimot sterkere til *perspektiv-ankjennelse*, og argumenterer valget ved at det stemmer godt overens med intuitive forestillinger om komplekse elementer i individuelle synspunkter.³⁸ De hevder også at ved bruk av dette begrepet unngår man utfordringen ved at vi kan «ta på oss» synspunkter i fortiden.³⁹ Denne oppgaven vil derfor ta for seg *perspektiv-ankjennelse* ettersom det vil være utfordrende å ta for seg perspektiver i film, samtidig som «ankjennelse» vil bidra til forståelsen av at det finnes flere synspunkter på samenes historie – men gir også muligheten for å anerkjenne disse – som regnes som et nøkkelpunkt innenfor historisk empati.

2.1.4 Historisk empati vs. Historisk sympati

Assosiasjonene til sympati er en av årsakene til at konseptet historisk empati har blitt kritisert av mange forskere og historikere. Kritikken omhandler at historisk empati har utviklet seg til å være et synonym til sympati – noe som har ført til at flere har opplevd en skepsis og tvil til selve formålet med konseptet.⁴⁰ Likevel har andre forskere, som Barton og Levstik og

³⁵ Barton & Levstik, *Teaching history for the common good*, 207.

³⁶ Barton & Levstik, *Teaching history for the common good*, 215.

³⁷ Barton & Levstik, *Teaching history for the common good*, 228.

³⁸ Barton & Levstik, *Teaching history for the common good*, 207.

³⁹ Barton & Levstik, *Teaching history for the common good*, 207.

⁴⁰ Handeland, «Historisk empati og samisk historie». 32.

Endacott, uttrykket at sympati oppleves som det omvendte av historisk empati.⁴¹ For å kunne skille dem i et håp om å unngå misforståelse, handler empati om å kunne sette seg inn i andres opplevelse av en situasjon, men også oppdage og erkjenne andres følelser og tanker.⁴²

Sympati, derimot, betyr samfølelse, føle med eller en velvillig interesse for en eller noe – noe som særlig Foster sterkt er motstander av når det gjelder utvikling av historisk empati.⁴³ Han hevder at sympati for grupper eller av tidligere historiske hendelser er ofte positivt og setter tydelige grenser for hva vi syntes er rett og galt, men kan i hovedsak ta vekk objektiviteten i historiefaget.⁴⁴

Denne oppgaven vil i all hovedsak baseres på empati, ettersom fokuset vil ligge på å kontekstualisere fortiden, anerkjenne ulike perspektiver og se hvordan historien i filmene vi skal analysere kan ses i dens samtid. Likevel vil det forklares hvordan sympati kan bli opplevd som en konsekvens i arbeidet med å utvikle historisk empati, ettersom det kan oppleves som en utfordring å ikke kjenne på urettferdigheter og grusomheter som skjedde i fortiden.

2.2 Samisk historie sin plass i historiefaget

Samisk historie sin plass i historiefaget har vært et omtalt diskusjonsemne i flere tiår, og på grunn av deres posisjon i samfunnet, har det heller ikke blitt opplevd som en selvfølge. Lise Kvande, dr. Art. I historie og førsteamanuensis i samfunnsfagdidaktikk, viser til utviklingen av samenes posisjon i historiefaget: Mønsterplanen av 1974 var den første læreplanen der samene ble inkludert som et eget emne som elevene skulle tilegne seg kunnskaper om.⁴⁵ Denne læreplanen var først og fremst et gjennombrudd for reindriftssamene – som både tidligere og nå utgjør om lag ti prosent av det samiske folket.⁴⁶ Kvande fremstiller at denne læreplanen kan forstås som skolestyresmaktens oppfølging av aksept for samene som en folkegruppe innenfor den norske stat sin minoritetspolitikk etter flere år med en assimileringpolitikk på agendaen. I 1985 ble samisk lovfestet som opplæringsmål i den norske skolen.⁴⁷

⁴¹ Endacott, "Negotiating the Process of Historical Empathy". 26.

⁴² Frode, Svartdal. "Empati". *Store Norske Leksikon*. Hentet [19.04.22] fra <https://snl.no/empati>

⁴³ «Sympati». *Store Norske Leksikon*. Hentet [19.04.22] fra <https://snl.no/sympati>

⁴⁴ Foster, "Using Historical Empathy to Excite Students about the Study of History". 19.

⁴⁵ Lise, Kvande. «Etnopolitiske utmaningar i historieformidling – Grunnforteljingar om samefolket i Noreg». *Nordidactica: Journal of Humanities and Social Science Education*. 4 (2015): 88.

⁴⁶ Kvande, «Etnopolitiske utmaningar i historieformidling». 87.

⁴⁷ Kvande, «Etnopolitiske utmaningar i historieformidling». 96 – 97.

I nyere tid, og i de nye læreplanene, kommer utviklingen av samenes plass i historiefaget tydelig frem. I LK06 har det blitt inkludert kunnskap om det samiske folket for alle årsklasser – Dvs. Etter det 4., 7., og 10. året i grunnskolen og etter det 2. og 3. i videregående skoler.⁴⁸ I LK20 derimot, finnes det ikke like klare kompetansemål som omhandler samisk historie, men de nevnes i de overordnede målene i fagfornyelsen, og inkluderes som et element elevene skal utvikle innsikt over i historiefaget.⁴⁹ På denne måten kan en si at samisk historie sin plass i historiefaget har gått fra å ikke bli inkludert som et emne i skolen, til å ha en sterk posisjon i dagens læreplaner. I tillegg til dette, gjør Kvande rede for en utvikling innenfor hva slags grunnfortellinger man kan identifisere om samene i skolen: Hun viser til at fortellingene synliggjorde først samene, deretter fokuserte de på samene som en gjenstand for undertrykkelse, og hvor de i nyere tid har blitt presentert som emner i historien – noe som også kan argumentere for en sterkere posisjon i hvordan samisk historie har blitt presentert i skolen.⁵⁰

2.3 Metodisk tilnærming

For å kunne gi best mulig svar på problemstillingen, har jeg valgt en analytisk tilnærming til filmene *Kautokeino-opprøret* og *Sameblod*. Ut ifra analysen vil jeg utføre en komparasjon mellom disse. En annen måte å løse oppgaven på er å gjøre rede for film/medieanalyse, og drøfte hvordan film kan bidra til historisk empati. Jeg har snarere valgt å analysere ut ifra komponenter av hovedfokuset for denne oppgaven – nemlig konseptet historisk empati. Hensikten med analysen vil derfor være å se etter hvilke elementer av filmene kan bidra til å utvikle historisk empati.

Jeg vil ta i bruk Endacott og Brooks sin forståelse om historisk empati, der punktene *Historisk kontekstualisering*, *Perspektiv-taking (anerkjennelse)* og *Affektiv forbindelse* vil fungere som et hjelpeverktøy for analysen. Likevel, der Endacott og Brooks ville tatt i bruk «perspektiv-taking», tar jeg heller i bruk en forståelse av «perspektiv-anerkjennelse», da jeg finner det utfordrende å kunne ta på seg andre perspektiver og spesielt perspektiver fra en tidsperiode. Disse punktene presentert ovenfor utgjør likevel oppgavens analysedel, og i den forbindelse

⁴⁸ Kvande, «Etnopolitiske utmaningar i historieformidling». 97.

⁴⁹ Kunnskapsdepartementet. *Overordnet del – verdier og prinsipper for grunnopplæringen..* Fastsatt som forskrift i 2019. Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020. <https://www.udir.no/lk20/overordnet-del/>

⁵⁰ Kvande, «Etnopolitiske utmaningar i historieformidling». 86.

har Ingrid Hadeland listet opp en rekke spørsmål ved disse punktene i sin avhandling om historisk empati i norske lærebøker som kan bli brukt for innsamlingen av data: ⁵¹

Historisk kontekstualisering

- Avklarer filmene en historisk kontekst?
- Har filmene en forståelse av viktigheten av historisk kontekst? I så fall, hvordan?

Perspektiv-ankjennelse

- Hvilke perspektiver på samisk historie blir belyst i filmene?
- På hvilken måte gir filmene en bevisstgjøring over forbindelsen mellom fortid, nåtid og fremtid?

Affektiv forbindelse

- Setter filmene søkelyset på å vise valgene de historiske aktørene stå ovenfor i deres samtid?
- Legger filmene vekt på å vise kontraster i synspunkter i den historiske perioden?
- Finnes det eksempler på mennesker eller grupper som ga uttrykk for at de hadde andre holdninger eller tanker enn resten, eller var det et homogent synspunkt?⁵²

Hadeland sine spørsmål vil bidra til å utforme beskrivelser av hva analysen vil søke etter, samt fungere som et utgangspunkt innenfor de tre hovedområdene overfor.⁵³ Endacott og Brooks derimot insisterer på at ethvert forsøk på å utvikle historisk empati, må inkludere disse tre punktene.⁵⁴ I likestilt samarbeid, kan det oppsto at punktene går inn under hverandre – spesielt med perspektiv-ankjennelse og affektiv forbindelse. Punktene kommer til syne gjennom bruk av ulike perspektiver: Likevel skilles de ved at affektive forbindelser handler mer om den følelsesmessige ankjennelsen ved ulike perspektiver, mens perspektiv-ankjennelse omhandler det kognitive tilnærmingen av en historisk aktørs ståsted og handlinger i lys av historisk kontekst.⁵⁵

⁵¹ Hadeland, «Historisk empati og samisk historie»: «4.2.1 Analytisk modell». 49.

⁵² Hadeland, «Historisk empati og samisk historie»: «4.2.1 Analytisk modell». 49.

⁵³ Hadeland, «Historisk empati og samisk historie». 49.

⁵⁴ Endacott & Brooks, «An Updated Theoretical and Practical Model for Promoting Historical Empathy». 43.

⁵⁵ Hadeland, «Historisk empati og samisk historie». 63.

Kapittel 3: Analyse av filmene *Kautokeino-opprøret* og *Sameblod*

I det kommende kapittelet skal det gjennomføres en analyse av filmene *Kautokeino-opprøret* og *Sameblod* ut fra kriteriene presentert i punkt 2.3 i kapittelet ovenfor. Filmene blir analysert individuelt der fokuset skal ligge på hvilke elementer i filmene som kan bidra til å utvikle historisk empati, og deretter skal det utøves en komparasjon mellom filmene til slutt.

3.1 *Kautokeino-opprøret*

Kautokeino-opprøret er en dramafilm utgitt i 2008 og er regissert av Nils Gaup.⁵⁶ Filmen baseres rundt den dramatiske hendelsen i bygden Kautokeino den 8. november 1852. I bygda skaper handelsmannen sitt brennevinssalg store utfordringer: Mange av de lokale samene bygger seg opp en stor gjeld, som må betales tilbake i rein. Elendigheten rundt brennevin skaper mye uro, og med stor inspirasjon av den svenske predikanten Læstadius, etablerer samene en egen handelsvirksomhet og en egen religiøs tro – noe som førte til lav omsetning for handelsmannen og tomme benker i kirken for presten i bygda.⁵⁷ Dette resulterer i at presten arresterer hovedmennene bak virksomheten – og av den grunn får ikke mennene mulighet til å ta vare reinen som er deres levebrød.⁵⁸ Rettsaken deres fører til et lengre fengselsopphold med betaling av rettsomkostninger i saken, noe som gjør at samene svarer med et opprør mot de lokale myndighetene. Både lensmannen og handelsmannen blir drept, det utøves vold mot presten, og er en tragisk utgang for to av opprørerne som blir halshugd.

3.1.1 Historisk kontekstualisering i *Kautokeino-opprøret*

Historisk empati gjennom historisk kontekstualisering synliggjøres i *Kautokeino-opprøret* ved at filmen vektlegger årsaksforholdene i hendelsene. Årsaken bak opprøret blir vektlagt da handlingen i filmen fokuserer i stor grad på hva som utspilte seg før opprøret: Seerne får se hvilke årsaker som gjorde at samene ble straffet, men også hva årsakene var til at samene fikk nok og gjorde opprør mot myndighetene. På denne måten blir den historiske konteksten presentert, og seerne får et bedre grunnlag for å forstå hva som ligger til grunn for handlingene som ble gjort av de ulike karakterene. Samtidig kan karakterenes valg framstå som mer rasjonelle, ettersom seerne får en bedre oversikt over årsakene som blir fremhevet. Denne vektleggingen av årsaksforhold kan derfor bidra til å øke engasjementet for å

⁵⁶ «Kautokeino-opprøret». *Norsk filminstitutt*. Hentet [19.04.22] fra <https://www.filmweb.no/skolekino/incoming/article1012283.ecc>

⁵⁷ «Kautokeino-opprøret», *Norsk filminstitutt*.

⁵⁸ «Kautokeino-opprøret», *Norsk filminstitutt*.

undersøke og granske mer om hendelsen og den historiske konteksten. Dette regnes derfor av Endacott og Brooks som et essensielt punkt i utviklingen av historisk empati, ettersom det dannes forståelse av sosiale, politiske og kulturelle normer i tidsperioden som blir presentert.⁵⁹

I Endacott og Brooks sin redegjørelse av historisk kontekstualisering understrekes også forståelsen av hva den historiske hendelsen førte til.⁶⁰ Om virkningene av opprøret kommer like godt til uttrykk i filmen, kan derimot diskuteres: Seerne fikk se konsekvensene av det voldelige opprøret ved at opprørerne ble halshugget og straffet for handlingen, og at det endte med dødsfall for handelsmannen og lensmannen. De fikk se hvilke konsekvenser som oppsto for hvert valg en karakter tok i filmen, men seerne fikk ikke vite i like stor grad hva handlingen utviklet seg til i ettertid. Dette kan derimot muligens være et bevisst valg av regissøren, Gaup, da dette opprøret har blitt behandlet som et tabu ingen har ønsket å grave i fra begge sider, og mennesker har av den grunn holdt seg tause om opprøret generelt.⁶¹ På denne måten kan en si at virkningene etter en slik historisk hendelse spiller en sentral rolle i utviklingen av historisk empati: Det kan fortelle om hvordan samfunn har respondert og handlet, men også dannet seg tanker om en gitt historisk hendelse – noe som kan fungere som en dyrkningsfaktor for dypere refleksjon og som en pådriver til å søke etter flere svar rundt emnet.

3.1.2 Perspektiv-ankjennelse i *Kautokeino-opprøret*

Perspektiv-ankjennelse kommer til syne i filmen *Kautokeino-opprøret* gjennom *multiperspektiv*.⁶² Filmene fokuserer ikke kun på å fremme perspektivene til samene, men fremmer også perspektivet til bestemte representanter for myndighetene ved hendelsen. På denne måten gir dette seerne mulighet til å bli inkludert i begge perspektivene av en og samme hendelse. Dette kan også oppleves som nyttig ved at de får fordelen ved å kunne stille kritiske spørsmål om de ulike perspektivene, i stedet for å sette de opp mot hverandre da det ikke skal forsøkes å feste et riktig perspektiv på historien. Samtidig kan dette bli erfart som en anledning for ankjennelse for perspektivene, ved at det skapes anledninger til å tenke over hvor mange faktorer som kan ha påvirket et gitt perspektiv: sosiale, kulturelle og økonomiske

⁵⁹ Endacott & Brooks, «An Updated Theoretical and Practical Model for Promoting Historical Empathy». 47.

⁶⁰ Endacott & Brooks, «An Updated Theoretical and Practical Model for Promoting Historical Empathy». 43.

⁶¹ Linn Sollied, Madsen. «-Jeg har dempet brutaliteten». Nettavisen. Januar 2008. Hentet [19.04.22] fra <https://www.nettavisen.no/kautokeino-opprøret/nils-gaup/tiff/jeg-har-dempet-brutaliteten/s/12-95-1542844>

⁶² Handeland, «Historisk empati og samisk historie». 60.

påvirkninger som har en bestemt rolle i valgene karakterene sto ovenfor. Ifølge Endacott og Brooks, er dette et steg i retningen mot det endelige målet og forståelsen av at alle perspektiver ofte er produkter av en mengde variabler.⁶³

Filmen fremhever også at en gitt historisk hendelse kan oppleves ulikt fra person til person gjennom multiperspektivet. Dette kan vi se gjennom at samene ikke blir distansert i handlingen, men myndighetene blir ikke nødvendigvis framstilt som handlingens fiende heller.⁶⁴ Som tidligere nevnt er ikke formålet å feste et riktig perspektiv på historien, men heller skape en mer nyansert illustrasjon av ulike framstillinger av fortiden. Seerne får mulighet til å ta en vurdering ut ifra hva de blir presentert, noe som allerede skjer i en av de første scenene i filmen: Mathis Hætta har drukket seg full nok engang, og får ikke ta med seg råvarene hjem før han har betalt gjelden sin. Da myndighetene kommer for å samle inn gjelden i betaling av rein, oppstår det vurderinger som seerne må ta stilling til: Reinen er det samene lever av, men samtidig er de varene som samene kjøper fra handelsmannen nødvendig levebrød for han.⁶⁵ Denne scenen kan illustrere hvordan en historisk hendelse kan oppleves ulikt, men også hvor avgjørende slike vurderinger er for å kunne anerkjenne ulike perspektiver – et viktig punkt i utviklingen av historisk empati.

Handlingen i filmen blir presentert både gjennom et gruppeperspektiv og individperspektiv: Vi blir ikke stående fast i et og samme synspunkt, men vi får overblikk av handlingene og valgene til de fleste, selv om handlingen også føler en hovedkarakter – Elen Aslaksdatter Skum. Seerne får i stor grad innblikk i Elen sine erfaringer, prinsipper, tro og holdninger, samtidig som de får inntrykk av samene sine generelle erfaringer, holdninger og tro som en gruppe. På denne måten, i utviklingen av historisk empati, spiller både gruppeperspektivet og individperspektivet en sentral rolle i anerkjennelsen av de ulike perspektivene: Gruppeperspektivet gir oss en helhetsforståelse av hendelsen ut fra den historiske konteksten, mens individperspektivet gir oss en representasjon av tanker, følelser og valg noen måtte stå ovenfor i denne samtiden. Ut ifra dette, kan en si at det samspillet av gruppe- og individperspektivet har, oppleves som en nødvendighet for å forstå, anerkjenne og interessere seg i hvordan samtidens mennesker har tenkt og følt i situasjonen.

⁶³ Endacott & Brooks, «An Updated Theoretical and Practical Model for Promoting Historical Empathy». 45.

⁶⁴ Handeland, «Historisk empati og samisk historie». 61.

⁶⁵ *Kautokeino-opprøret*. Regissert av Nils Gaup (1852: Norge, Sverige, Danmark: Rubicon, 2008). DVD. 05:50 – 13:09.

3.1.3 Affektive forbindelser i *Kautokeino-opprøret*

Den affektive forbindelsen i *Kautokeino-opprøret* kan bli presentert gjennom fremstillingen av menneskers handlinger og valg. Dette kommer spesielt til syne da fremstillingen av hvordan de historiske aktørenes følelser påvirket deres handlinger blir satt i søkelyset: Eksempelvis i scenen der Elen flykter fra myndighetene med sønnen Aslak i frykt for deres liv.⁶⁶ Scenen gir innsikt i følelsene og tankegangen til Elen og danner en forståelse av hvorfor hun handlet som hun gjorde i deres tid – noe som er et hovedpunkt i den affektive forbindelsen ved historisk empati. Samtidig bidrar den gjennomgående overstemmen til Elen i filmen til å fremme hennes perspektiv: Overstemmen blir brukt allerede fra første scene, hvor hun sier «[...] nå er du voksen og jeg vil forsøke å forklare – slik at du husker og vil forstå [...]», som viser seg å være en samtale mellom henne og sønnen mange år etter opprøret da gutten har vokst opp.⁶⁷ På denne måten kan overstemmen anses som et virkemiddel for å enklere få en affektiv forbindelse med Elen – protagonisten i filmen.

Fremstillingen av menneskers valg og handlinger kan også gi en motsatt effekt når det gjelder tilegningen av affektive forbindelser i historisk empati. Filmene gir rom for å vise seerne at påvirkninger som frustrasjon, avmakt og urettferdighet kan bidra til irrasjonelle handlinger. Dette kan eksemplifiseres i scenen der handelsmannen og lensmannen blir drept: De affektive forbindelsene oppstår da seerne får innsikt i tankegangen og oppførselen til samene, og gjør at det oppstår en åpenbar, affektiv forbindelse til enkeltpersoner som har opplevd urettferdighet.⁶⁸ Endacott og Brooks påpeker at det er nødvendig å finne en affektiv sammenheng mellom erfaringene som historiske aktører står ovenfor og lignende opplevelser i deres eget liv.⁶⁹ Derimot understreker de også at i en situasjon der en opplever en affektiv tilknytning med en historisk aktør som har opplevd grusomme eller traumatiske situasjoner, kan utfordringen med empati vs. sympati oppstå: Den voldelige scenen gir derfor rom til at en kan projisere deres følelser av sorg eller medfølelse i stedet for å prøve å forstå dem.⁷⁰

Kautokeino-opprøret legger også i noen grad vekt på å vise kontraster i synspunkter for den historiske perioden – noe som kan bidra til historisk empati i form av affektiv forbindelse.

⁶⁶ *Kautokeino-opprøret*. DVD. 1:09:04 – 1:10:09.

⁶⁷ *Kautokeino-opprøret*. DVD. 03:32.

⁶⁸ *Kautokeino-opprøret*. DVD. 1:17:26 – 1:20:56.

⁶⁹ Endacott & Brooks, «An Updated Theoretical and Practical Model for Promoting Historical Empathy». 46.

⁷⁰ Endacott & Brooks, «An Updated Theoretical and Practical Model for Promoting Historical Empathy». 46.

Dette eksemplifiseres gjennom de kontrasterende synspunktene mellom samene og myndighetene som er gjennomgående i filmen. Likevel har ikke filmen noen klare tilfeller av motstridende synspunkter innenfor de atskilte gruppene, og kan derfor virke som at det var hovedsakelig et homogent synspunkt innenfor gruppene. Dersom filmen hadde tilrettelagt mer for større kontraster innenfor gruppene generelt, ville historisk empati i form av affektiv forbindelse kommet frem i større grad. Denne fremstillingen samler heller synspunktene innenfor myndighetene og samene i grupper, og det gir mindre grad av forståelse for at opprøret oppleves ulikt fra person til person.

3.2 *Sameblod*

Sameblod er en dramafilm utgitt i 2016, og er regissert av Amanda Kernell.⁷¹ Filmen baserer seg på tenåringen Elle Marja, en reindriftssame, som på 1930-tallet blir plassert med sin yngre søster Njenna på en kostskole: På kostskolen forventes det at hun skal lære det svenske språket og svensk kultur i en periode der en streng assimilering av samene var i fokus – hvor hun også blir utsatt for rasisme og rase-biologiske undersøkelser.⁷² En av forventningene til Elle Marja er at hun skal overta reindriften i familien, men i stedet drømmer hun om et helt annet liv uten diskriminering og forakt: Et liv i byen som svensk.⁷³ For at hun skal oppfylle denne drømmen, kreves det at hun må kutte kontakt og all tilknytning til sin samiske familie og kultur. Filmen veksler mellom opplevelsene da Elle Marja var 14 år, og opplevelsene hun sitter igjen med når hun er 78 år og har endret navn til Christina.

3.2.1 Historisk kontekstualisering i *Sameblod*

På lik linje med *Kautokeino-opprøret*, kommer historisk empati fram i *Sameblod* i form av at den historiske konteksten blir synliggjort ved vektleggingen av årsaksforhold. Årsakene for hvorfor Ella Marja flyktet fra sin samiske identitet og kultur er et gjennomgående fokus i handlingen, og blir framstilt som en av virkningene av assimileringspolitikken i den historiske perioden. Selv om seerne ikke får kunnskaper om årsaker til at det oppstod en assimilering av samene, blir politikken fremhevet ved at seerne får innblikk i hva som foregikk i kostskolene, og hva det innebar å «gjøre samene mer svenske». Ved en slik framstilling kan det bidra til et større engasjement for den historiske konteksten, men også

⁷¹ «Sameblod». *Cinematket: Norsk filminstitutt*. Hentet [20.04.22] fra <https://www.cinematket.no/filmer/sameblod>

⁷² «Sameblod», *Cinematket: Norsk filminstitutt*.

⁷³ «Sameblod», *Cinematket: Norsk filminstitutt*.

bidra til å utvikle en dypere fordypning i en politikk som varte i hundre år og påvirket mange mennesker. Dette kan regnes som et sentralt steg i utviklingen av historisk empati, ettersom det innebærer å tilegne seg kunnskap om den historiske konteksten for å senere danne seg evnen til å kontekstualisere.⁷⁴

Sameblod fokuserer også på hvordan den historiske konteksten blir framstilt gjennom fremstillinger av virkningsforhold. Den stadige vekslingen av tiden da Ella Marja var 14 år og Christina da hun var 78 år, bidrar til en bedre forståelse over hva virkningene hadde å si for henne flere tiår senere. I en av de første scenene, da Christina skal delta i begravelsen til hennes søster, opplever seerne at hun tar avstand fra alt som har samisk tilknytning – selv om hennes sønn og barnebarn ønsker at hun skal finne tilbake til hennes samiske røtter.⁷⁵ En kunne trodd at hun senere i livet, etter alt hun har opplevd som ung, ville bidra til at hun lengtet tilbake til kulturen hun vokste opp i, men virkningen av diskrimineringen og rasismen hun opplevde satt fast lenge i henne. Denne vekslingen i tid blir derimot ikke forklart for seerne, men skaper en øvelse i å grave i den historiske konteksten og finne ut at Ella Marja og Christina er en og samme person.

3.2.2 Perspektiv-ankjennelse i *Sameblod*

Om filmen *Sameblod* legger vekt på multiperspektiv for å utvikle historisk empati ved perspektiv-ankjennelse kan diskuteres: For det første er handlingen basert på opplevelsene til Ella Marja (eller senere kalt for Christina) og hvilke utfordringer hun har møtt på når det gjelder kultur og identitet – noe som kan argumentere for et klart individ-perspektiv i handlingen. På denne måten blir det ikke plass til andre perspektiver: Seerne får ikke et like godt innblikk i de andre historiske aktørene sine perspektiver, eksempelvis læreren på kostskolen Christina Lajler, som tilhører en kontrasterende gruppe innenfor denne problematikken som handlingen fremstiller. Hadde filmen oppfordret til å se dypere inn i perspektivet til svenskene, hadde seerne fått mer enn en overflatisk tilnærming til svenskene sitt perspektiv – noe som kan støtte argumentet at multiperspektiv ikke er betydelig til stede i filmen. Ved at seerne ikke får fremstilt noen andre perspektiver, kan det også oppleves som utfordrende å klare og anerkjenne en historisk aktør sine tenkemåter og handlinger, som er et sentralt punkt i utviklingen av historisk empati.

⁷⁴ Handeland, «Historisk empati og samisk historie». 58.

⁷⁵ *Sameblod*. Regissert av Amanda Kernell (1930: Sverige: Nordisk Film Production Sverige, Bautafilm, Digipilot, SVT, 2016) DVD. 02:44 – 04:26.

Samtidig kan det oppstå tilfeller der seerne får innblikk i perspektivet til søsteren til Ella Marja – nemlig Njenna. Det legges til rette for scener der det dukker opp konflikt når det gjelder samisk kultur og identitet: Njenna fremstår som stolt over sin samiske kultur, og bruker språket og joik aktivt på kostskolen for å kommunisere med de andre medelevene. Da Ella Marja oppdager dette, ber hun Njenna om å slutte med det – i det seerne kan tolke som at Ella Marja blir flau over at søsteren joiker.⁷⁶ Det oppstår en krangel ut av dette, og det kan virke som at begge søstrene opplever denne virkningen av behandlingen de har fått svært ulikt. Njenna vil ikke legge skjul på sin samiske identitet, og selv om hun skal lære det svenske språket og kulturen, vil hun fortsatt identifisere seg som samisk, mens Ella Marja har oppfattet det som at det er feil å være same og ønsker å fjerne all tilknytning til det samiske. På denne måten kan det argumenteres for at multiperspektivet er til stede i filmen ved at vi får innblikk i perspektivet til Njenna, ved en forståelse at en historisk hendelse kan oppleves ulikt fra person til person, som spiller en stor rolle i arbeidet med å utvikle historisk empati.

På en annen side kan vi se at *Sameblod* fremmer muligheter for utvikling av historisk empati ved at filmen veksler mellom fortid og nåtid– noe som skaper en bevisstgjøring i forholdet mellom dem. Seerne får se hva som har hendt i fortiden, se hva virkningen av tidligere hendelser har i nåtiden og får også en mulighet til å danne en oppfatning av hvordan fremtiden kan være. Filmene forsøker å få seerne til å bruke kunnskapen de har tilegnet seg om behandlingen av samene, samtidig som de får innblikk av hva slags konsekvenser denne behandlingen har ført til. Ved dette kan dannes en forståelse av minoritetsgrupper og det flerkulturelle samfunnet i dag, men også hva fremtiden kan innebære i den kontinuerlige utviklingen av synspunkt i vår samtid. Dette kan eksemplifiseres blant annet i scenen på hotellet: Christina vil ikke åpne døren til sønnen som står på andre siden og prøver å overtale hun til å bli med på kalvemerkingen – der han ramser opp ord han har lært på samisk og til slutt på svensk sier han «[...] Nå kan jeg ikke mer».⁷⁷ Det kan fremstå som at sønnen konstant forsøker å inkludere moren i det samiske miljøet, og han fremstår som en representant fra vår samtid som viser større aksept mot andre folkegrupper i samfunnet.

⁷⁶ *Sameblod*. DVD. 26:28 – 27:10.

⁷⁷ *Sameblod*. DVD. 08:07 – 09:15.

3.2.3 Affektiv forbindelse i *Sameblod*

Den affektive forbindelsen av historisk empati i *Sameblod* kan argumenteres for at ikke blir tilrettelagt til dens fulleste effekt på grunn av mangelen på perspektivfremstillinger. På en måte kan det unnskyldes i form av at filmen baseres på kun én aktør sine opplevelser i den historiske konteksten: Filmen poengterer bestemte følelser hos karakteren Ella Marja i form av skam og utenforskap, men vi får også fremstillinger der hun føler på mestring, stolthet og anerkjennelse. Dette kan være kjensler som seerne kan gjenkjenne seg i, selv om de selv ikke har gjennomlevd de samme opplevelsene som har utspilt seg. Funksjonen til disse innblikkene kan derimot diskuteres: Noen kan hevde at det gir en bedre inngang til å forstå de valgene og handlingene som Ella Marja gjør, eller om det vil lede til at seerne gjør en rent moralsk bedømming av hendelsesforløpet ut ifra verdier fra deres samtid og hva de får presentert. Disse innblikkene i følelsene kan derfor argumenteres som å ligge i gråsonen, og muligens forklare hvorfor den affektive forbindelsen i filmen ikke kommer tydelig fram. Muligheten for at seerne danner seg en bedømmelse om hendelsen kan oppstå, men formålet vil være å skape forståelse for hvorfor Ella Marja handlet som hun gjorde.

Samtidig legger ikke filmen mer til rette for kontrasterende synspunkt for den historiske perioden enn den åpenbare motsetningen mellom de svenske og de samiske, som et resultat av manglende perspektivfremstilling. Filmen framstiller på denne måten at det er alle svensker sitt synspunkt mot alle samer sitt synspunkt: Det blir ikke presentert noen motstridende holdninger innenfor gruppene som kan fortelle seerne om deres handlinger er påvirket av karakterens affektive respons - noe som vil trolig gjøre det mer utfordrende for seerne å danne seg en affektiv forbindelse med andre enn Ella Marja. Dersom filmen i større grad ville vise frem de andre karakterenes handlinger og valg, eller fremstilt en svenske som kanskje ikke hadde negative holdninger mot samer, ville den dannet en bedre affektiv forbindelse med andre karakterer som seerne kan gjenkjenne seg i – og ikke kun Ella Marja sitt perspektiv.

3.3. Komparasjon av filmene *Kautokeino-opprøret* og *Sameblod*

Gjennom oppgaven har det blitt brukt tre fokusområder innenfor historisk empati: *historisk kontekstualisering*, *perspektiv-ankjennelse* og *affektiv forbindelse* – ut ifra modellen til Endacott og Brooks.⁷⁸ I dette underkapittelet skal jeg, gjennom sammenligning av filmene

⁷⁸ Endacott & Brooks, «An Updated Theoretical and Practical Model for Promoting Historical Empathy». 43.

innenfor de tre fokusområdene, drøfte i hvilken grad filmene kan bidra til å utvikle historisk empati.

3.3.1 Sammenligning av historisk kontekstualisering

I begge filmene legges det merke til vektleggingen av årsaksforhold når det gjelder historisk empati innenfor historisk kontekstualisering. *Kautokeino-opprøret* setter søkelys på årsaksforholdene, da handlingen i stor grad handler om hva som utspilte seg før opprøret: Årsakene til hvorfor samene fikk straff og årsakene til hvorfor det ble et opprør blir spesielt belyst i filmen. På lik linje, framhever *Sameblod* hvilke årsaker som førte til at Ella Marja ville kutte alle tilknytninger til sin samiske kultur og identitet. Det kan derfor argumenteres for at denne vektleggingen vi finner i begge filmene avklarer en historisk kontekst og dens viktighet. Samtidig krever årsaksforholdene at seerne forstår eller analyserer handlingene eller de levde opplevelsene til de historiske aktørene i lys av den historiske konteksten. Ifølge Endacott er dette det første skrittet i retningen til å utvikle historisk empati – noe som gir begge filmene en verdi innenfor arbeidet.⁷⁹

Når det gjelder vektleggingen av hvilke virkninger de historiske hendelsene hadde, oppstår det en vesentlig forskjell mellom filmene. Der det framstår som en diskusjon om *Kautokeino-opprøret* fremhever hva handlingen utviklet seg til i ettertid, kommer det derimot klart fram i *Sameblod* hva virkningene av diskrimineringen og rasismen gjorde med Ella Marja: Dette kan eksemplifiseres ved at filmen veksler flittig mellom da hun var ung og gammel. På denne måten kan det argumenteres for at *Sameblod* i større grad gir større muligheter til en bedre fordypning av den historiske situasjonen i en helhetlig forståelse. Jo mer det legges til rette for seerne får innsikt i sosiale, politiske og kulturelle normer før og etter den historiske situasjonen, desto mer oppstår det muligheter for at historisk empati i form av historisk kontekstualisering kan oppnås.

3.3.2 Sammenligning av perspektiv-ankjennelse

Perspektiv-ankjennelse innenfor historisk empati kan opptre som varierende i filmene ut ifra hvilket perspektiv filmene har satt søkelyset på. I *Kautokeino-opprøret* kan vi se en tydelig vektlegging av både gruppeperspektivet og individperspektivet i filmen: Seerne får innblikk i

⁷⁹ Endacott, "Negotiating the Process of Historical Empathy". 6.

holdningene, valgene og troen til samene som en gruppe, samtidig som de får innblikk i hovedkarakteren sine holdninger, valg og tro. Gruppeperspektivet kan gi en helhetsforståelse ut ifra den historiske konteksten ved at den tydelig representerer konflikten mellom samene – mens individperspektivet gir seerne en mulighet til å få dypere innblikk i tanker, følelser og valg noen måtte stå ovenfor. Den tydelige forskjellen i filmene kommer til syne da *Sameblod* vektlegger i stor grad individperspektivet der vi ikke får like mye kjennskap til samene som en gruppe. På denne måten kan en argumentere for at funksjonen av de ulike perspektivene er varierende: En kan utvikle historisk empati gjennom et gruppeperspektiv alene, men individets perspektiv kan ha en større fordel ved at det kan gi utdypninger og nyanseringer av følelser og tanker som muligens ikke synliggjøres i gruppeperspektivene.⁸⁰

Multiperspektivet spiller også en rolle innenfor viktigheten ved å kunne anerkjenne perspektiver i den historiske situasjonen. Dette gjelder ikke kun å være klar over at det finnes ulike perspektiver av en og samme hendelse, men inneholder en bevisstgjøring av deres erfaringer, prinsipper og valg for å kunne forstå hvordan en historisk aktør kan ha tenkt i en gitt situasjon - et nøkkelement i Endacott og Brooks sin modell.⁸¹ Dette elementet kan vi se tydelig i *Kautokeino-opprøret*, da det oppstår muligheter til å anerkjenne de ulike valgene karakterene måtte ta på begge sider av konflikten. I *Sameblod* gir en mer dypere forståelse for den ene karakteren, Ella Marja sitt perspektiv, mens *Kautokeino-opprøret* gir et større overblikk over perspektivene til flere karakterer i filmen. I dette tilfellet vil multiperspektivets funksjon bli fremstilt som at den åpner opp for større oversikt over en konflikt som fort kan bli sett som ensidig i dag – men mangler noe av styrken ved å kun fokusere på enkeltindividets perspektiv som kan bidra til en dypere refleksjon innenfor historisk empati.

I elementet *perspektiv-annerkjennelse* er sammenhengen mellom fortid, nåtid og framtid en essensiell evne seerne må tilegne seg i arbeidet med å utvikle historisk empati. I filmen *Sameblod* kan vi se klare sammenhenger mellom fortid og nåtid spesielt: Sammenhengen blir tydelig synliggjort da de veksler flittig mellom fortid og nåtid, med tilbakeblikk da Ella Marja var ung og da hun har blitt eldre. Samtidig inneholder filmen elementer av holdninger samtiden har i dag. De kan fortelle på hvilken måte framtiden har utviklet seg til i lys av fortiden, og i dette tilfellet kan det illustreres som mer aksept mot folkegrupper som en selv

⁸⁰ Handeland, «Historisk empati og samisk historie». 92.

⁸¹ Endacott & Brooks, «An Updated Theoretical and Practical Model for Promoting Historical Empathy».

ikke tilhører. I filmen *Kautokeino-opprøret* svekkes denne sammenhengen i noen grad da filmen ikke legger mye vekt på hva handlingen førte til i ettertid, og heller ikke fremstillinger av perspektiver i fremtiden. Et unntak kan derimot være overstemmen til hovedkarakteren Elen som er gjennomgående i filmen, og som kan styrke forholdet mellom fortid og nåtid.

3.3.3 Sammenligning av affektiv forbindelse

I likhet har filmene lagt opp for affektiv forbindelse ved at det er samhandling av *historisk kontekstualisering* og *affektiv forbindelse* - noe som kommer til syne ved at begge filmene legger vekt på de handlingene og valgene de historiske aktørene sto ovenfor i deres samtid og om de ble tatt ut av deres affektive respons.⁸² Dette kan eksemplifiseres blant annet da Elen flykter fra myndighetene i *Kautokeino-opprøret*, og da Ella Marja rømmer fra alt som har tilknytning til det samiske i *Sameblod*. Utfordringen her kan ligge på risikoen for at historisk empati blir forvekslet med sympati: I begge filmene kan vi finne tilfeller av scener der en historisk aktør har opplevd grusomme eller traumatiske situasjoner, og det kan oppstå, som en naturlig følge, at seerne opplever en følelse av medfølelse eller projisering av aktørens sorg. Ifølge Endacott og Brooks fører dette til at seerne føler *for* den historiske aktøren i stedet for å forstå deres situasjon og affektive respons.⁸³ Sympati for grupper kan ofte være positivt og setter standarden for hva vi mener er rett og galt, men i arbeidet med historisk empati tar det i hovedsak vekk objektiviteten i historiefaget.⁸⁴

Ved å belyse kontrasterende synspunkter i de historiske hendelsene kan det bidra til å utvikle historisk empati i form av affektiv forbindelse. Funnene i undersøkelsene viser at begge filmene legger vekt på å fremstille motsetningen mellom samene og myndighetene, men det er tilsynelatende få tilfeller av kontraster i synspunkt innad i disse gruppene. Unntaket kan derimot oppleves i *Sameblod*, der deres styrke, når det kommer til historisk empati ved affektiv forbindelse, er at de får fram ulikheter i perspektiv innenfor ei minoritetsgruppe. I filmen oppstår det et tilfelle av skillende synspunkt mellom Ella Marja og søsteren Njenna: Utover handlingen kan seerne se at Ella Marja ikke ville identifisert seg som same gjennom mesteparten av sitt liv, mens Njenna har beholdt sin samiske identitet helt til livet tok slutt – til tross for all diskriminering og hets de har opplevd i oppveksten. Likevel ser vi tilfeller av andre samer som har gjort det samme i filmen, og det kan derfor argumenteres for at det er

⁸² Handeland, «Historisk empati og samisk historie». 97.

⁸³ Endacott & Brooks, «An Updated Theoretical and Practical Model for Promoting Historical Empathy». 46.

⁸⁴ Foster, «Using Historical Empathy to Excite Students about the Study of History». 19.

Ella Marja som har et kontrasterende synspunkt innenfor samene som en gruppe, eller at synspunktet hennes tilhører gruppen til motparten.

Kapittel 4: Avslutning

I diskusjonen om hva historisk empati er, og hva det ikke er, har en felles forståelse av dens funksjon satt begrepet på dagsordenen: Historisk empati bidrar i stor grad til å skape en dypere og bedre forståelse av fortiden. Som en prosess, krever den en kontinuerlig øvelse i å forstå og anerkjenne handlingene og valgene en historisk aktør måtte stå ovenfor – ut ifra forutsetninger fra tiden de levde i. I følge Endacott og Brooks kan dette være mulig gjennom arbeid og samspill av tre faktorer – *historisk kontekstualisering, perspektiv-taking (anerkjennelse) og affektiv forbindelse*.⁸⁵ Disse tre elementene kan arbeides med hver for seg, men Endacott og Brooks argumenterer for at et kontinuerlig samarbeid mellom disse vil føre til en kraftigere opplevelse i møte med historisk empati.⁸⁶

I spørsmålet om filmene *Kautokeino-opprøret* og *Sameblod* kan bidra til å utvikle historisk empati, kan det hevdes at filmene er bestående av fremstillinger som inneholder de kognitive elementene innenfor modellen til Endacott og Brooks om historisk empati – nemlig historisk kontekstualisering og perspektiv-anerkjennelse. De to elementene har blant annet belyst den historiske konteksten i filmene, samtidig som den har vektlagt perspektiver og utfordrende valg som de ulike karakterene måtte stå ovenfor i deres samtid. Endacott og Brooks har derimot basert denne modellen som en kognitiv-affektiv øvelse, og i analysen tilsier funnene at samarbeidet mellom det kognitive og det affektive ikke blir synlig nok til det potensialet filmene har. Dette kan forklares ut fra svakhetene som ble redegjort i analysen, blant annet mangelen på kontrasterende synspunkt og dypere innblikk i sentrale karakterer som er presentert i filmene. På denne måten kan det svekke samarbeidet mellom det kognitive og det affektive, noe som Endacott og Brooks poengterer som en nødvendighet innenfor utviklingen av historisk empati.⁸⁷

Filmene *Kautokeino-opprøret* og *Sameblod* har både styrker og svakheter når det gjelder å bidra til å utvikle historisk empati. Derfor kan det sies at filmene til en viss grad kan bidra til

⁸⁵ Endacott & Brooks, «An Updated Theoretical and Practical Model for Promoting Historical Empathy». 43.

⁸⁶ Endacott & Brooks, «An Updated Theoretical and Practical Model for Promoting Historical Empathy». 43.

⁸⁷ Endacott & Brooks, «An Updated Theoretical and Practical Model for Promoting Historical Empathy». 42.

historisk empati ved at de fremhever viktigheten av den historiske konteksten innenfor det læreplanene har lagt opp til at elevene skal kunne få innsikt i. Da læreplanene og historiefaget skal inkludere samisk historie og bruk av film blir mer populært i undervisningssammenheng, kreves det at læreren tilrettelegger for oppgaver og undervisningsopplegg som kan løfte elevenes møte med historisk empati. Enten ved å bruke filmene som en inngang til å undervise om samisk historie, eller som et virkemiddel for å fremme historisk empati, kan de blant annet i form av gruppediskusjoner og oppgaver gå dypere inn i ulike framstillinger av fortiden. Det kan også bidra til dybdelæring ved at de fordyper seg i den historiske konteksten, og samtidig gi mulighet til å dekke hullene som *Kautokeino-opprøret* og *Sameblod* har. Da denne oppgaven ikke avdekker hvordan filmene anses eller blir brukt av elevene i praksis, kan dette være en annen interessant problemstilling for videre studie.

Litteraturliste

- Barton, K. C., & Levstik, L. S. *Teaching history for the common good*. Mahwah, N.J.: Lawrence Erlbaum Associates Publishers, 2004.
- Brooks, S. «Historical Empathy in the Social Studies Classroom: A Review of the Literature». *The Journal of Social Studies Research*. 33.2. (2009): 213-234.
- Davidson, M. «Developing an Historical Empathy Pathway with New Zealand Secondary School Students.» *International Journal of Historical Learning*. 12.2 (2014): 5-21.
- Dversnes, Torjus. «Historisk empati som innfallsvinkel til dybdelæring: En undersøkelse av et undervisningsopplegg med formål å fremme elevens historiske empati ved hjelp av *12 Years a Slave*». Masteroppgave. Universitetet i Stavanger. 2019.
- Endacott, J. & Brooks, S. “An Updated Theoretical and Practical Model for Promoting Historical Empathy”. *Social Studies Research and Practice*. Vol.8.1. (2013): 41-58.
- Endacott, J. L. “Reconsidering Affective Engagement in Historical Empathy”. *Theory & Research in Social Education*. 38.1. (2010): 6-47.
<https://doi.org/10.1080/00933104.2010.10473415>

- Endacott, J. L. «Negotiating the Process of Historical Empathy». *Theory & Research in Social Education*. 42.1. (2014): 4-34. <https://doi.org/10.1080/00933104.2013.826158>
- Foster, S. “Using Historical Empathy to Excite Students about the Study of History: Can You Empathize with Neville Chamberlain?”. *The Social Studies*. 90.1. (1999): 18-24. <https://doi.org/10.1080/00377999909602386>
- Handeland, Ingrid. «Historisk empati og samisk historie: en komparativ analyse av historisk empati uttrykt i lærebøkers samiske fortellinger». Masteroppgave. Universitetet i Stavanger. 2021.
- Heum, Trond. “Film som faglig-pedagogisk ressurs i historie.» Hentet [15.04.22] fra <https://utdanningsforskning.no/artikler/2015/film-som-faglig-pedagogisk-ressurs-i-historie/>
- «Kautokeino-opprøret». *Norsk filminstitutt*. Hentet [19.04.22] fra <https://www.filmweb.no/skolekino/incoming/article1012283.ece>
- Kunnskapsdepartementet. *Læreplan i historie – kjerneelementer (H101-03)*. Fastsatt som forskrift i 2019. Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020. <https://www.udir.no/lk20/HIS01-03>
- Kunnskapsdepartementet. *Overordnet del – verdier og prinsipper for grunnopplæringen*. Fastsatt som forskrift i 2019. Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020. <https://www.udir.no/lk20/overordnet-del/>
- Kvande, L. «Etnopolitiske utmaningar i historieformidling – Grunnforteljingar om samefolket i Noreg». *Nordidactica – Journal of Humanities and Social Science Education*. 4 (2015): 86–105.
- Landsberg, A. “Memory, Empathy, and the Politics of Identification”. *International Journal of Politics, Culture, and Society IJPS*. 22.2.(2009): 221-229. DOI: 10.1007/s10767-009-9056-x

Madsen, Linn Sollied. «-Jeg har dempet brutaliteten». *Nettavisen*. Januar 2008. Hentet [19.04.22] fra <https://www.nettavisen.no/kautokeino-opproret/nils-gaup/tiff/jeg-har-dempet-brutaliteten/s/12-95-1542844>

«Sameblod». *Cinematket: Norsk filminstitutt*. Hentet [20.04.22] fra <https://www.cinematket.no/filmer/sameblod>

«Sympati». *Store Norske Leksikon*. Hentet [19.04.22] fra <https://snl.no/sympati>

Svartdal, Frode. “Empati”. *Store Norske Leksikon*. Hentet [19.04.22] fra <https://snl.no/empati>

UiO. “Uten historisk empati blir historien betydningsløs”. Hentet [16.04.22] fra <https://www.hf.uio.no/iakh/livet-rundt-studiene/blogg/uten-historisk-empati-blir-historien-betydningslos.html>

Utdanningsdirektoratet. «Samisk i skolen». (sist endret november 2020). Hentet den 15.04.22 fra <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/samisk-i-skolen/>

Kildeliste

Kautokeino-opprøret. Regissert av Nils Gaup. 1852: Norge, Sverige, Danmark: Rubicon, 2008. DVD.

Sameblod. Regissert av Amanda Kernell. 1930: Sverige: Nordisk Film Production Sverige, Bauta-film, Digipilot, SVT. 2016. DVD.